LUND UNIVERSITY

Etikprövning av rättsvetenskap

Persson, Vilhelm

Published in:
Festskrift till Wiweka Warnling Conradsson

2019

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

Link to publication

Citation for published version (APA):
Persson, V. (2019). Etikprövning av rättsvetenskap. I R. Arvidsson, P. Leviner, J. Reichel, M. Zamboni, & K. Åhman (Red.), *Festskrift till Wiweka Warnling Conradsson* (s. 317-332). Jure.

Total number of authors:
1

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Särtryck ur

Festskrift till Wiweka Warnling Conradson

Etikprövning av rättsvetenskap

VILHELM PERSSON

Jure Förlag 2019

Etikprövning av rättsvetenskap

VILHELM PERSSON[1]

1. Inledning

Reglerna om etikprövning av forskning i Sverige och tillämpningen av dem uppfattas som kontraintuitiva av många forskare inom rättsvetenskapen. Ur rättslig synvinkel väcker reglerna komplexa frågor som bland annat rör samspel mellan svensk rätt och europarätt, skydd för personlig integritet och yttrandefrihet, alltså frågor av sådant slag som föremålet för denna festskrift är mycket väl förtrogen med. Här ges en översikt över rättsområdet och diskuteras möjligheter till förbättringar. Fokus ligger på forskning som använder traditionellt rättsligt material, såsom rättsfall och lagförarbeten.

2. Regleringen

I regeringsformen slås fast att forskningens frihet är skyddad enligt bestämmelser som meddelas i lag (2 kap. 18 §). När detta skydd infördes framhölls att friheten är förknippad med ett ansvar att upprätthålla av samhället godtagbara etiska principer.[2] Detta ansvar framgår bland annat av lagen (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor (nedan EPL).

Denna lag är den första samlade svenska lagregleringen av krav på etikprövning. Redan tidigare hade det funnits olika slags kommittéer för etikgranskning inom flera ämnesområden. Längst tradition och störst volym hade granskningen avseende medicinsk forskning. Även dåvarande Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet och Delegationen för social forskning inrättade under 1970- och 1980-talen kommittéer för forskningsetiska frågor. Innan EPL infördes var emellertid etikgranskningen inför forskningsprojekt – åtminstone utanför det medicinska området – frivillig, på det sättet att granskningen kopplades till ansökningar om forskningsmedel. Det var projekt som kom i fråga för forskningsanslag som granskades.[3]

1 Docent i offentlig rätt vid juridiska fakulteten, Lunds universitet.
2 Se prop. 2009/10:80 s. 192.
3 Se angående EPL:s tillkomst och tidigare system till exempel Eivind Torp: Forskningsetikens rättsliga reglering, Förvaltningsrättslig tidskrift 2014 s. 191–206, på s. 192 ff., prop. 2002/03:50 s. 30 ff., och SOU 1999:4 s. 121 ff.

Här ges först en kort översikt över EPL (avsnitt 2.1).[4] Samspelet med regleringen av personuppgiftshantering är speciellt relevant för rättsvetenskaplig forskning och behandlas därför i ett särskilt avsnitt (2.2).

2.1 Översikt över regleringen

EPL syftar till att skydda enskilda människor och respekten för människovärdet vid forskning (1 §).[5] Även forskningens förtroende hos allmänheten framhölls som ett viktigt motiv när EPL infördes.[6]

EPL tar sikte på risker för fysiska och psykiska skador. Därför ska forskning etikprövas om den innebär fysiska ingrepp, syftar till att påverka forskningspersoner eller innebär en uppenbar risk för att forskningspersonerna skadas fysiskt eller psykiskt (4 §). Härutöver ska EPL också ge ett skydd mot integritetskränkningar. I propositionen inför lagen framhölls bland annat att det var svårt att göra någon entydig avgränsning mellan integritetskränkningar och risker för psykiska skador.[7] Etikprövning krävs mot denna bakgrund inför forskning som innefattar behandling av två kategorier av personuppgifter (3 §). Den första kategorin är personuppgifter som anses vara särskilt känsliga enligt artikel 9.1 i EU:s allmänna dataskyddsförordning[8] (nedan dataskyddsförordningen), alltså uppgifter om ras eller etniskt ursprung, politiska åsikter, religiös eller filosofisk övertygelse, medlemskap i fackförening samt personuppgifter som rör hälsa eller sexualliv. Den andra kategorin är personuppgifter om lagöverträdelser som innefattar brott, domar i brottmål, straffprocessuella tvångsmedel eller administrativa frihetsberövanden. Denna kategori ansluter till formuleringen i den tidigare personuppgiftslagen (1998:204) (nedan PUL) och är därmed lite mer omfattande än motsvarande reglering i dataskyddsförordningen.[9] Personuppgiftsbehandling som forskningspersonerna uttryckligen samtyckt till var ursprungligen kravet på etikprövning, men det undantaget avskaffades 2007.[10]

Forskare måste ansöka om etikprövning innan de utför ovannämnd forskning (6 §). Annars riskerar de böter eller fängelse i högst sex månader (38 §).[11]

Ansökningarna prövas av Etikprövningsmyndigheten (24 § EPL). Den är indelad i verksamhetsregioner, vilka i sin tur är indelade i avdelningar (25 § EPL). Avdel-

4 Lagen beskrivs mer utförligt i till exempel Torp (ovan not 3), Elisabeth Rynning: Privatlivet och forskningen – en dyster lägesbeskrivning, SvJT 2009 s. 566–584, på s. 576 ff. och Ulrik von Essen: Biobanks- och registerforskning – etikprövning och materialtillgång, i: Sanna Wolk (red.): Biobanksrätt, Lund 2003, s. 177–234.

5 Se vidare prop. 2002/03:50 s. 99.

6 Se prop. 2002/03:50, till exempel s. 28, 103 och 145 samt Ds 2001:62 s. 109 f.

7 Se prop. 2002/03:50 s. 97 f.

8 Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning).

9 Jfr artikel 10 i förordningen, vilken inte tar sikte på friande domar i brottmål och administrativa frihetsberövanden. Angående motivering till varför även sådana uppgifter bör omfattas av etikprövningsplikt se prop. 2017/18:298 s. 99 f. och 102 f.

10 Se prop. 2007/08:44 s. 24 ff.

11 Förslag till vissa mindre ändringar av straffbestämmelsen presenteras i SOU 2017:104 s. 323 ff.

ningarna är inriktade på antingen medicinsk eller övrig forskning (bilaga 1 till förordningen [2018:1876] med instruktion för Etikprövningsmyndigheten). Dessa inriktningar förutsätts garantera tillräcklig sakkunskap inom alla vetenskapliga discipliner.[12] Myndighetens beslut kan överklagas till Överklagandenämnden för etikprövning (36 § EPL). Före den 1 januari 2019 hade regionala etikprövningsnämnder och Centrala etikprövningsnämnden (nedan CEN) hand om prövningen. Den genomförda förändringen av organisationen kan motverka att de regionala bedömningarna varierar, men avsikten var i princip inte att påverka etikprövningen.[13]

Med tanke på att tillståndsplikten gäller för forskning, är det givetvis centralt att definiera vad som avses med forskning. Enligt 2 § EPL är det ”vetenskapligt experimentellt eller teoretiskt arbete för att inhämta ny kunskap och utvecklingsarbete på vetenskaplig grund, dock inte sådant arbete som utförs inom ramen för högskoleutbildning på grundnivå eller på avancerad nivå”. Det medför att tillståndsplikten inte omfattar utvärderingsarbete, konsumenttester, myndighetsinternt utvecklingsarbete eller journalistisk verksamhet. CEN har gjort en helhetsbedömning, men har presumerat att det har rört sig om forskning bland annat om ett projekt har utförts av kvalificerade forskare eller om forskningsresultat har avsetts publiceras i vetenskapliga tidskrifter.[14]

För att klargöra omfattningen av etikprövningsplikten föreslog en utredning 2017 en något förändrad formulering av forskningsdefinitionen,[15] men det förefaller inte som att den ändrade ordalydelsen skulle påverka rättsvetenskapen. I detta sammanhang kan nämnas att utredningen vid sin översyn bland annat anförde att en sammanställning av rättsfall i en juridisk skrift inte automatiskt innebär sådant sökande efter ny kunskap som faller inom lagens tillämpningsområde. I stället anfördes att det vedertagna synsättet inom respektive område i så fall bör beaktas.[16]

Här kan slutligen noteras att samma utredning också ansåg att studentarbeten inte längre borde undantas från EPL.[17] Det skulle kunna innebära genomgripande förändringar för juristutbildningar.

2.2 Samspel med dataskyddsreglering

Inför EPL gjordes bedömningen att skyddet för den personliga integriteten allt mer hade kommit att koncentreras till hanteringen av information som samlas in och används som underlag för forskningen. Detta skydd kopplades till de krav som PUL – och det bakomliggande EU-direktivet – ställde upp för hanteringen av person-

12 Jfr prop. 2002/03:50 s. 175, för regeringens svar på Statens institutionsstyrelses farhågor om att etikprövningsnämnderna inte skulle ha samma insikt inom styrelsens verksamhetsområden som den forskningsetiska kommittén hos Socialstyrelsen.

13 Se vidare prop. 2017/18:45.

14 Se nämndens promemoria Centrala etikprövningsnämndens praxis när det gäller forskningsbegreppet, https://www.epn.se/media/1101/cepn_praxis_forskningsbegreppet.pdf (den 14 september 2018). Se även prop. 2007/08:44 s. 17 ff. och SOU 2017:104 s. 171 ff.

15 Se SOU 2017:104 s. 206 ff.

16 Se SOU 2017:104 s. 219 f.

17 Se SOU 2017:104 s. 226 ff.

uppgifter. Propositionen ger intrycket att dessa krav var en starkt bidragande orsak till att den personliga integriteten alls skulle skyddas av etikprövning.[18]

I förarbetena till EPL framhölls att forskare redan tidigare hade varit tvungna att väga fördelarna med personuppgiftshantering mot nackdelarna. Av dåvarande lydelse av 19 § PUL följde att personuppgifter bara fick behandlas om det var nödvändigt, och att det förutsatte att samhällsintresset av ett forskningsprojekt klart vägde över risken för otillbörligt integritetsintrång. Härvid skulle en helhetsbedömning av samtliga omständigheter göras.[19] Forskarna hade möjlighet att själv göra denna avvägning, men skulle i så fall anmäla detta till Datainspektionen senast tre veckor före behandlingen av uppgifterna. Datainspektionen skulle sedan fatta beslut om eventuella åtgärder. Alternativt kunde forskarna låta en av de dåvarande forskningsetiska kommittéerna göra intresseavvägningen. Det var inte avsikten att EPL skulle medföra någon saklig förändring av avvägningsnormen.[20]

Redan före EPL medförde alltså PUL att det krävdes en formell process innan personuppgifter behandlades inom forskning. När PUL infördes tycks tankarna emellertid snarast ha gått till sådan forskning som innebar skapande av mer formella register.[21] Några år efter EPL:s tillkomst infördes också ett undantag i PUL för uppgifter som inte var strukturerade för att påtagligt underlätta sökning efter eller sammanställning av personuppgifter (5 a §). Om inte EPL hade funnits hade därför forskning som inte gick ut på att bygga upp mer regelrätta databaser uttryckligen undantagits från PUL.[22]

Undantaget för icke strukturerade personuppgifter avskaffades i samband med att dataskyddsförordningen trädde i kraft i maj 2018. Enligt förordningen är det – på motsvarande sätt som i PUL – som utgångspunkt förbjudet att behandla känsliga personuppgifter och uppgifter om brott (artiklarna 9 och 10 i förordningen). Behandling för forskningsändamål är undantaget från förbudet (artikel 9.2 j). Av artikel 89 följer emellertid att behandling för forskningsändamål måste omfattas av lämpliga skyddsåtgärder. På liknande sätt ges möjlighet till reglering på nationell nivå avseende behandling av uppgifter om brott, om det finns lämpliga skyddsåtgärder. Regeringen gjorde vid anpassningen av EPL till dataskyddsförordningen bedömningen att etikprövning är en skyddsåtgärd som bör användas inför forskning som innebär behandling av känsliga personuppgifter och uppgifter om brott.[23] Nedan (avsnitt 5.1) diskuteras andra möjliga skyddsåtgärder.

---

18 Se prop. 2002/03:50 s. 99 f. Jfr SOU 2017:50 s. 328.

19 Se prop. 2002/03:50 s. 172, prop. 1997/98:44 s. 70 och 126 samt SOU 1997:39 s. 299 och 305. Detta byggde vidare på reglering i den dåvarande datalagen (1973:289) om inrättandet av olika slags register. Se angående tillämpningen av denna reglering SOU 1997: 39 s. 278 ff.

20 Se prop. 2002/03:50 s. 173, med hänvisning till 10 och 11 §§ i den dåvarande personuppgiftsförordningen (1998:1191) samt 19 § PUL.

21 Jfr SOU 1997:39, särskilt s. 304, jfr s. 277. Den dåvarande datalagen var också endast tillämplig på personregister (2 §), inte mer ostrukturerad datahantering.

22 Jfr SOU 2017:50 s. 326. Jfr även 8 § personuppgiftsförordningen som tillät behandling i löpande text vid ärendehandläggning. Dessa paragrafer utgjorde generella grunder för andra myndigheters behandling av personuppgifter. Se prop. 2017/18:105 s. 85, 87 och 90.

23 Se prop. 2017/18:298 s. 84 ff. Detta godtogs utan närmare diskussion av riksdagen, se bet. 2018/19:UbU5 s. 27 f. Se även SOU 2017:50, särskilt s. 332 ff.

Sammantaget kan konstateras att bakom regleringen av etikprövning inför behandling av känsliga personuppgifter ligger två sammanvävda aspekter av skyddet för den personliga integriteten. Dels finns ett generellt forskningsetiskt intresse att skydda enskilda från att skadas i samband med forskning, dels finns den generella dataskyddsregleringen. Forskning är emellertid ett av de legitima intressen som framgår av dataskyddsförordningen. Därför accepterar förordningen forskning som inte innebär oproportionerliga integritetsrisker.

3. Tillämpning avseende rättsvetenskap

CEN har i åtminstone fyra beslut haft anledning att tolka ovannämnda reglering i förhållande till rättsvetenskaplig forskning. Besluten refereras nedan för att visa vad för slags forskning som har prövats och vilka bedömningar CEN har gjort.

Två fall från 2012 kom huvudsakligen att röra möjligheter att sätta ut målnummer i publikationer. Det första av dessa avsåg en analys av rättstillämpningen i fråga om tvångsvård av gravida missbrukare. Som grund för analysen skulle bland annat inhämtas domar i mål från förvaltningsrätter och kammarrätter. Såväl offentliga handlingar som visst sekretessbelagt material skulle behandlas.[24] Det andra fallet rörde en rättsdogmatisk studie av bedömningen av uppsåt och oaktsamhet när en ung lagöverträdare led av en allvarlig psykisk störning. Underlaget för studien skulle vara domar. Det material som skulle studeras var enbart offentliga handlingar, vilka delvis kunde vara publicerade.[25]

Den regionala etikprövningsnämnden hade i båda fallen ställt upp villkoret att målnummer inte fick publiceras och i sina beslut uttryckte CEN förståelse för det. CEN ansåg i och för sig inte att offentlighetsprincipen utgjorde något hinder för villkoret, men noterade en artikel där Elisabeth Rynning[26] starkt ifrågasatte om forskning på det juridiska området borde underkastas begränsningar när det gällde sedvanlig redovisning av rättspraxis. Vidare uppmärksammade CEN att Datainspektionen hade accepterat att offentliga referatsamlingar satte ut målnummer och att en separat kodlista inte skulle få någon påtaglig effekt eftersom den skulle utgöra en allmän och offentlig handling. CEN drog slutsatsen att en begränsning av möjligheten att på sedvanligt sätt hänvisa till rättspraxis i en rättsvetenskaplig framställning skulle vara svår att förena med andra gällande principer och att frågan i så fall borde lösas i ett större sammanhang. Därför ställde CEN inte upp något sådant villkor.

Några år senare överklagades två regionala beslut. Överklagandena var mer direkt inriktade på om rättsvetenskaplig forskning alls skulle omfattas av kravet på etikprövning. Forskarna bakom dessa överklaganden var ledamöter i den regionala etikprövningsnämnden i Lund. De hade därmed god inblick i nämndens tillämpning av

24 Se CEN beslut den 8 maj 2012, dnr Ö 11-2012. Nämnden tillgängliggör sina beslut på sin webbplats, https://www.epn.se/start/soek-bland-oeverklagade-beslut/ (den 14 september 2018). Se även refererat i SOU 2017:50 s. 358 ff.

25 Se CEN beslut den 29 maj 2012, dnr Ö 16-2012.

26 Rynning (ovan not 4).

EPL och såg sig föranlåtna att ansöka om etikprövning inför egna forskningsprojekt.

I det första projektet skulle undersökas vilken betydelse tidigare kriminell belastning hade för bevisprövning av trovärdighet och skuld.[27] Omkring 100 mål skulle hämtas från databasen Infotorg juridik. Allt material utgjordes av allmänna och offentliga handlingar och forskningen skulle publiceras i tryckta skrifter. Därför anförde forskaren bland annat att krav på etikprövning skulle strida mot tryckfrihetsförordningen (nedan TF).

CEN framhöll emellertid att skyddet för tryckfriheten enligt förarbetena endast avsåg rätten till publicering, inte den föregående forskningsverksamheten. På liknande sätt anförde nämnden att offentlighetsprincipen visserligen gav en rätt att ta del av allmänna handlingar, men att den inte innebar en rätt att använda information ur handlingarna inom forskningen. Därför ansåg CEN att kravet på etikprövning var förenligt med TF. CEN ansåg emellertid – till skillnad från den regionala nämnden – att det förelåg så liten risk för forskningspersonerna att de inte behövde ges möjlighet att hindra att uppgifter om dem skulle behandlas (s.k. opt out-förfarande). Däremot ändrade CEN inte den regionala nämndens villkor att etikprövningsnämndernas allmänna anvisningar för datasäkerhet skulle följas. Dessa villkor innebär bland annat att allt forskningsmaterial som innehåller känsliga personuppgifter ska förvaras i låsta skåp. Känsligt elektroniskt material ska lagras på separat krypterad hårddisk eller liknande, som förvaras i säkerhetsskåp och som endast personer direkt utsedda av den ansvarige forskaren har tillgång till. All bearbetning och förvaring av data ska äga rum på dator eller annat medium utan anslutning till Internet.

Det andra projektet som överklagades 2015 syftade till att klargöra innebörden av begreppet ”vetenskap och beprövad erfarenhet” i svensk medicinsk rätt.[28] Detta skulle ske genom analys av totalt ca 200 ärenden från prejudikatinstanser samt andra domstolar och myndigheter. Forskaren anförde särskilt att analys av prejudicerande och redan publicerade rättsfall inte borde anses tillståndspliktig.

I sitt beslut konstaterade emellertid CEN kortfattat att den planerade analysen var tillståndspliktig i sin helhet. Av allt att döma ansåg nämnden att prejudicerande och publicerade domar skulle bedömas på samma sätt som annat material. CEN bedömde däremot – till skillnad från den regionala nämnden – att det var obehövligt att ställa upp villkor om att den regionala nämndens anvisningar för datasäkerhet skulle följas vad gällde avgöranden som domstolar hade publicerat på sina webbplatser.

Sammantaget kan konstateras att flera av de rättsvetenskapliga projekt som har prövats av CEN delvis har rört material som inte har varit publicerat, och att de därför möjligen kan uppfattas ligga något bredvid den klassiska rättsvetenskapliga mittfåran. Det kan dock noteras att CEN inte ens i det sistnämnda fallet antydde att traditionella analyser av publicerade prejudikat ska behandlas på något annat sätt. Avseende den grundläggande frågan om skyldighet att etikpröva traditionell rätts-

27 Se CEN beslut den 15 juni 2015, dnr Ö 14-2015.
28 Se CEN beslut den 1 januari 2016, dnr Ö 30-2015.

vetenskaplig forskning, har CEN därmed inte övertygats om att särdrag avseende forskningsmaterial eller forskningsmetoder motiverar undantag.

När CEN sedan har genomfört sin prövning, har nämnden emellertid kommit till slutsatsen att forskningen inte innebär betydande risker för forskningspersonerna. Därför har den inte ställt upp krav på att utelämna målnummer eller att ha opt out-förfarande, vilket är brukligt inom andra forskningsområden. CEN har också gjort undantag för anvisningar för datasäkerhet för domar som domstolar själv har publicerat på Internet.

4. Speciella förutsättningar för rättsvetenskapen

Jag har haft åtskilliga diskussioner med rättsvetenskapliga forskare om ovannämnda reglering och praxis, men ännu inte mött någon som har varit tillfreds med etikprövningssystemet. Det väcker frågan om det finns omständigheter som gör att systemet är särskilt svårt att förlika sig med för rättsvetenskapliga forskare.

En första grund för missnöje har berörts ovan, nämligen att det kan ifrågasättas om systemet är förenligt med skydden för tryckfriheten och för offentlighetsprincipen. Jag har tidigare fördjupat mig i dessa frågor och argumenterat för att EPL inte är förenlig med TF. Visserligen finns åtskilliga svårbedömda aspekter, men enligt min mening strider kravet på etikprövning mot såväl offentlighetsprincipen som skyddet för publicering i grundlagsskyddade medier. För mer utförlig diskussion om detta hänvisar jag till min tidigare text[29]. Det har också förts fram övertygande argument för att det generella kravet på etikprövning är oproportionerligt och därmed inte förenligt med regeringsformens skydd för informations- och yttrandefriheten.[30] Möjligen vinner juridiska argument om grundlagars företräde större genklang inom rättsvetenskapen än inom andra discipliner. Två andra omständigheter som också ofta förs fram i diskussioner med rättsvetenskapliga forskare är dels att sådan forskning ofta inte medför någon risk för integritetsskador (avsnitt 4.1), dels att kraven innebär oproportionerligt stora praktiska problem (avsnitt 4.2).

4.1 Liten risk för integritetsskador

Den främsta anledningen till att rättsvetenskapliga projekt omfattas av kravet på etikprövning är att de innefattar läsning av rättsfall. Traditionellt sett har det rört sig om de högsta instansernas domar, vilka har publicerats under medverkan av domstolarna för att fungera som vägledning för rättstillämpningen. Enligt 6 § rättsinformationsförordningen (1999:175) är det till och med obligatoriskt för de högsta instanserna att ge tillgång till uppgifter om vägledande avgöranden. Efter hand har även underinstansers domar och andra myndigheters beslut blivit mer lättillgängliga och använda.

29 Se Vilhelm Persson: Grundlagsstridigt krav på etikprövning?, Förvaltningsrättslig tidskrift 2015 s. 603–627.

30 Se Iain Cameron: Etikprövning av rättsdogmatisk forskning, Förvaltningsrättslig tidskrift 2019 s. 31–47.

Det rör sig alltså i huvudsak om allmänt och offentligt material, vilket är tillgängligt för envar och ibland aktivt sprids av involverade myndigheter. Att domar och beslut ska vara allmänt tillgängliga är ett medvetet ställningstagande av lagstiftaren. Syftet är att allmänheten ska kunna läsa och kontrollera myndigheternas verksamhet samt följa den praxis som bildas.[31] Det är till exempel rimligtvis syftet med att CEN publicerade sina beslut på sin webbplats,[32] låt vara att nämndens beslut förmodligen mycket sällan innehöll känsliga personuppgifter.

Rättsvetenskaplig forskning tjänar därför till stor del offentlighetsprincipens syften.[33] Forskarnas arbete sammanfaller med undersökningar som journalister och allmänheten kan göra utan föregående etikprövning. Det är alltså inte någon tvekan om att den rättsvetenskapliga forskaren obehindrat får läsa samma material för andra syften än forskning, exempelvis för att förbereda undervisning eller för personlig kompetensutveckling. Inom rättsvetenskapen används typiskt sett inte heller metoder som innebär att rättsfall struktureras eller analyseras utifrån känsliga faktorer knutna till individer, utan utifrån abstrakt formulerade rättliga frågor.

Publicering av domar har i en proposition avseende tillämpningsområdet för yttrandefrihetsgrundlagen (nedan YGL) kommenterats på detta sätt:

> ”Ett effektivt sätt att begränsa det integritetsintrång som publicering av domar kan medföra är dock att personuppgifter, som namn, personnummer och adress, tas bort. Det är även i överensstämmelse med regleringen av hur avgöranden får publiceras i det offentliga rättsinformationssystemet, se 22 § rättsinformationsförordningen (1999:175). Uppgiftssamlingar med domar där uppgifter som direkt kan hänföras till en fysisk person har tagits bort eller maskerats bör normalt sett inte medföra särskilda risker för otillbörliga intrång i enskildas personliga integritet även om de riktar sig till allmänheten.”[34]

Regeringen har därmed bedömt att det material som utgör grunden för den klassiska rättsvetenskapliga forskningen normalt sett inte kan anses medföra risker för otillbörligt integritetsintrång.

Vidare kan noteras att anställda vid myndigheter inte får sprida information som är sekretessbelagd. Vad gäller forskning vid myndigheter ställer OSL alltså upp ett

31 Se prop. 1979/80:2 Del A s. 92 ff. Jfr 1 § rättsinformationsförordningen. Se även exempelvis Ds 2014:33, särskilt s. 26 och 37, Håkan Strömberg och Bengt Lundell: Handlingsoffentlighet och sekretess, 12 uppl., Lund 2015, s. 56 samt Alf Bohlin: Offentlighetsprincipen, 9 uppl., Stockholm 2015, s. 237.

32 Syftet med publiceringen preciseras emellertid inte i nämndes information om behandling av personuppgifter, https://www.epn.se/media/2578/2018-05-25-information-om-naemndens-behandling-av-personuppgifter.pdf (den 14 september 2018).

33 Se Rynning (ovan not 4) s. 580 ff. och Persson (ovan not 29) s. 609.

34 Se prop. 2017/18:49 s. 153. Konstitutionsutskottet förespråkade fortsatt utredning inom området, men diskuterade inte mer specifikt hanteringen av personuppgifter i publicerade domar. Jfr bet. 2017/18:KU16, särskilt s. 39 ff. I detta sammanhang kan nämnas att även EU-domstolen beslutat om riktlinjer för att avidentifiera publicerad dokumentation om mål hos domstolen. Se Europeiska unionens domstol, Pressmeddelande nr 96/18, den 29 juni 2018, https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-06/cp180096sv.pdf (den 14 september 2018).

skydd mot spridning av material som anses skada den personliga integriteten alltför mycket.[35]

Mot denna bakgrund har många rättsvetenskapliga forskare – mig själv inbegripet – svårt att se att klassisk rättsvetenskaplig forskning på publicerat material innebär någon extra risk för integritetsintrång. Material som innehåller namn och som forskare tar del av via kommersiella databaser eller direkt från myndigheter innebär visserligen en något större integritetsrisk. Forskningsmetoderna och det sekretesskydd som gäller för myndigheter medför emellertid att riskerna typiskt sett får anses vara mycket begränsade. Ovannämnda avgöranden från CEN visar att inte heller den har sett några avsevärda risker.

Som motargument skulle kanske kunna anföras att många rättsfall otvivelaktigt innehåller mycket känsligt material. Måhända kan jurister vara lite avtrubbade avseende hur integritetskänsligt materialet upplevs för andra. Att allmänheten kan ta del av uppgifterna behöver kanhända inte heller innebära att forskare ska få göra det. Jag har hört argumentet att det måste ställas högre krav på forskare än på allmänheten, för att upprätthålla förtroendet för forskningen.

4.2 Praktiska problem

Det faktum att EPL knyter kravet på etikprövning till dataskyddsförordningens definition av känsliga personuppgifter innebär att nästan all rättsvetenskaplig forskning omfattas. Exempelvis inbegriper all straffrättslig och straffprocessrättslig forskning hantering av rättsfall som innehåller uppgifter om brott. Uppgifter om hälsa kan finnas i rättsfall inom de flesta rättsområden. Av arbetsrättsliga rättsfall framgår ofta tillhörighet till fackförbund.

Rättsvetenskaplig forskning bedrivs ofta i förhållandevis små och kortvariga projekt. Det innebär att ansökningar om etikprövningar kräver relativt stora resurser – i form av tid för upprättande av ansökningar och ansökningsavgifter – jämfört med själva forskningsinsatsen, även om CEN:s praxis visar att ansökningarna har goda utsikter till framgång. Utformningen av ansökningar försvåras också av att det ofta är svårt att på förhand precisera vilka rättsfall som kommer att visa sig vara relevanta för projektet. Nya relevanta rättsfall kan också tillkomma under arbetets gång.

Många domar och andra beslut finns nu allmänt tillgängliga i kommersiella och andra databaser. Detta innebär möjligheter att hämta mycket material elektroniskt. Om etikprövningsnämnder ställer upp krav på att känsliga personuppgifter exempelvis inte får behandlas på datorer som är anslutna till Internet, uppkommer betydande praktiska problem. Vid de juridiska fakulteterna saknas för närvarande i stor utsträckning infrastruktur för att hantera sådana krav.

35 Angående detta skydd se till exempel prop. 1979/80:2 Del A s. 347, Alf Bohlin: Offentlighet och sekretess i myndighets forskningsverksamhet, Förvaltingsrättlig tidskrift 1996 s. 183–201 och Elisabeth Rynning: Integritetsskyddet i forskningen – en känslig historia, Förvaltingsrättlig tidskrift 2005 s. 459–486, särskilt på s. 463 ff.

Med tanke på den begränsade risken för integritetsintrång kan ifrågasättas om inte det generella kravet på etikprövning är oproportionerligt betungande inom rättsvetenskapen. Som ovan (avsnitt 2.1) nämnts, har dessutom föreslagits att undantaget för studentarbeten ska avskaffas, vilket skulle leda till närmast oöverskådliga praktiska problem, inte minst avseende hanteringen av examensarbeten.

Mot detta skulle kunna anföras att det rör sig om just praktiska problem. För att uppnå god forskningsetik kanske vissa praktiska olägenheter är oundvikliga. Enbart det faktum att forskning hittills har inrättats enligt vissa traditioner, innebär inte självklart att den ska få fortsätta på samma sätt om den inte uppfyller etiska krav.

5. Möjligheter till förbättrad reglering

I förra avsnittet framgick att det nuvarande kravet på etikprövning omfattar situationer som innebär mycket begränsad risk för extra integritetsintrång och att det skapar beaktansvärda problem för rättsvetenskapen. Därför uppkommer frågan om det är möjligt att skapa en mer träffsäker och proportionerlig reglering.

Inledningsvis bör framhållas att det som egentligen är viktigt är att varje forskare själv har ett etiskt förhållningssätt till sin verksamhet. Det kan krävas mycket komplexa överväganden och i sådana situationer blir rättsliga regleringar ofta alltför fyrkantiga. Likväl anser jag det att motiverat att försöka skapa en bättre rättslig lösning än den nuvarande.

Vidare kan konstateras att enbart det faktum att en forskare benämner sin forskning rättsvetenskaplig inte bör kunna undanta den från etikprövningsplikten. Tvärt om är det enligt min mening rimligt att forskning som exempelvis innebär att mycket integritetskänsligt material införskaffas eller att material systematiseras baserat på etnicitet ska etikprövas. En begränsning av etikprövningsplikten bör därför grundas på mer objektivt konstaterbara faktorer.

Mer konkret skulle givetvis EPL kunna ändras. EPL ger emellertid också möjlighet att föreskriva om undantag från kravet på etikprövning när det står klart att forskningen inte innebär någon beaktansvärd risk (40 §). Det är primärt regeringen som kan meddela undantag, men den har överlåtit uppgiften till Vetenskapsrådet (12 § förordningen [2003:615] om etikprövning av forskning som avser människor).

Här presenteras först de ramar som dataskyddsförordningen ställer upp för svensk lagstiftning (avsnitt 5.1). Därefter diskuteras möjliga utgångpunkter för förbättrad reglering, huvudsakligen i ett myndighetsperspektiv (avsnitt 5.2). Slutligen berörs särskilt situationen för privata forskningshuvudmän (avsnitt 5.3).

5.1 Dataskyddsrättsliga ramar

Som ovan framgick finns en tydlig koppling mellan EPL och dataskyddsförordningen. Förordningen begränsar möjligheterna att behandla känsliga personuppgifter och ställer upp krav på lämpliga skyddsåtgärder. Därför är en inledande fråga vilka möjligheter Sverige har att alls ändra regleringen i EPL.

Forskningsändamål är emellertid inte den enda tillåtna grunden för behandling av känsliga personuppgifter och uppgifter om brott m.m. Med stöd av en annan

tillåten grund, nämligen att behandlingen är nödvändig av hänsyn till ett viktigt allmänt intresse, ges svenska myndigheter generella möjligheter att behandla känsliga personuppgifter genom 3 kap. 3 § lagen (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning (nedan dataskyddslagen). Där anges bland annat att myndigheter får behandla känsliga uppgifter om ”behandlingen är nödvändig med hänsyn till ett viktigt allmänt intresse och inte innebär ett otillbörligt intrång i den registrerades personliga integritet”. Behandling får emellertid i så fall inte innebära ”sökningar i syfte att få fram ett urval av personer grundat på känsliga personuppgifter”. Dessutom ges myndigheter i 3 kap. 8 § generellt tillstånd att behandla uppgifter om brott.

För myndigheter som inte är forskningshuvudmän och för exempelvis universitets utbildningsverksamhet ställs alltså inte upp krav på prövning av något externt organ innan känsliga personuppgifter eller uppgifter om brott behandlas. Begränsningarna av sökningarnas syften har – i förening med OSL och förbudet mot behandling som innebär ett otillbörligt integritetsintrång – ansetts utgöra tillräckliga skyddsåtgärder.[36] Enligt min mening finns inte något som tyder på att sådana skyddsåtgärder skulle vara otillräckliga avseende forskning.

Det kan givetvis av andra anledningar ibland vara motiverat att kräva etikprövning av forskning. Dataskyddsförordningen innebär emellertid inte något krav på sådan prövning så länge det finns andra lämpliga åtgärder för att skydda integriteten vid personuppgiftsbehandlingen.

För övrigt kan noteras att enligt förslaget till ändring av EPL krävs etikprövning inför all behandling av uppgifter som nämns i artikel 9.1 i dataskyddsförordningen. Enligt artikel 9.2 e hindrar emellertid inte artikel 9.1 behandling av uppgifter som på ett tydligt sätt har offentliggjorts av den enskilde själv. Förslaget kan tolkas som att etikprövning krävs även avseende uppgifter som enskilda själv offentliggör, exempelvis statsråds politiska åsikter som framgår av propositioner. I så fall skulle alltså EPL gå längre än förordningen kräver.

Slutligen kan framhållas att vikten av yttrandefrihet och offentlighetsprincipen betonas i dataskyddsförordningen (artiklarna 85 och 86). I samband med yttrandefriheten betonas dessutom också betydelsen av akademiskt skapande, låt vara att det inte är tydligt vad som innefattas i sådant skapande.[37] Forskarnas yttrandefrihet och intresset av offentlighet kan därför vara argument för att tillåta personuppgiftebehandling i samband med forskning.

5.2 Utgångpunkter för förbättrad reglering

I föregående avsnitt framgick att dataskyddsförordningen förutsätter att svensk rätt ställer upp lämpliga skyddsåtgärder för behandlingen av känsliga personuppgifter. Förordningen kräver emellertid inte att skyddsåtgärderna ska utgöras av just

36 Se prop. 2017/18:105, särskilt s. 88 ff.
37 Se SOU 2017:50 s. 107 ff. och SOU 2017:39 s. 101.

etikprövning.[38] Sverige kan därför på egen hand göra en avvägning mellan risken för integritetsintrång och motstående intressen vid utformningen av skyddsåtgärderna.

Att – som EPL – föreskriva etikprövningsplikt vid hantering av känsliga personuppgifter innebär säkert i många fall en rimlig avvägning. Utan att egentligen ha tillräcklig kunskap om andra vetenskapsområden antar jag att det är befogat att kräva etikprövning inför en stor del av den forskning som nu omfattas av kravet. Som ovan framgått kan emellertid rimligheten i vart fall ifrågasättas vad gäller uppgifter som finns i allmänna och offentliga handlingar, om uppgifterna inte används för sökningar som är inriktade på etiskt känsliga aspekter.

Inför anpassningen av EPL till dataskyddsförordningen gjordes bedömningen att förtroendet för etikprövning som skyddsåtgärd kan urholkas om det ställs samma krav när skaderisken är liten som när den är stor.[39] Därför finns anledning att diskutera om det är möjligt att hitta en mer träffsäker lösning. Som inbjudan till fortsatt diskussion om hur verksamhet som innebär extra integritetsintrång bör ringas in och hanteras, diskuteras nedan begränsningar avseende forskningsmaterial (avsnitt 5.2.1) och forskningsmetoder (avsnitt 5.2.2).

5.2.1 Forskningsmaterial

Enligt min mening bör begränsningar av forskares möjligheter att använda vissa slags forskningsmaterial så långt som möjligt samordnas med regleringen i OSL. I samband med anpassningen av EPL till dataskyddsförordningen gjordes ett tillägg till 21 kap. 7 § OSL, så att sekretesskydd nu gäller för personuppgifter om det kan antas att de kommer att behandlas i strid med EPL.[40] Ett motsvarande skydd fanns sedan tidigare för uppgifter som kan antas användas i strid med dataskyddsregleringen. Det återstår att se hur myndigheter kommer att tillämpa bestämmelsen. Kanske kommer framöver att krävas att forskare uppvisar bevis på etikprövning innan annars offentligt material lämnas ut. Det skulle i så fall vara en ganska långtgående förändring.

Ur rättssystematisk synvinkel anser jag att det är vällovligt att OSL länkas samman med EPL. Ett av problemen med den nuvarande regleringen är att forskare får del av material som de sedan inte får använda utan etikprövning.[41] Forskare kan emellertid fortfarande få del av sådant material, exempelvis via allmänt tillgängliga databaser. Vidare innebär – som ovan (avsnitt 4) framgått – forskning på offentligt

38 Inför läkemedelsforskning kan emellertid sådan prövning krävas enligt artikel 4 i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 536/2014 av den 16 april 2014 om kliniska prövningar av humanläkemedel och om upphävande av direktiv 2001/20/EG.

39 Se prop. 2017/18:298 s. 82 och SOU 2017:50, särskilt s. 348 f.

40 Se vidare prop. 2017/18:298, särskilt s. 140 ff.

41 Se Persson (ovan not 29) särskilt s. 609 ff. Omvänt kan förekomma att forskare inte får tillgång till uppgifter trots godkännande vid etikprövning. Angående samspel mellan etik- och sekretessprövning se till exempel Rynning (ovan not 4), Elisabeth Rynning: Patientuppgifter som forskningsresurs – om integritetsskydd och intresseavvägningar, Förvaltingsrättlig tidskrift 2003 s. 95–126, särskilt på s. 114 f. och Ulrik von Essen: Biobanksforskning – forskares möjligheter att få tillgång till vävnadsmaterial och personuppgifter, Förvaltningsrättslig tidskrift 2003 s. 197–214, särskilt på s. 203 f.

material typiskt sett inte någon speciell risk för integritetsintrång. Vinsterna med den generella etikprövningsplikten står därför enligt min mening inte i proportion till de praktiska och principiella problem som uppkommer. Den föreslagna förändringen av OSL löser därmed inte de problem som finns.

Tvärt om är det enligt min mening en rimlig utgångspunkt att forskare bör kunna använda sig av material som allmänheten har fri tillgång till. Om det anses innebära ett oacceptabelt integritetsintrång att forskare får tillgång till ett visst slags uppgifter, är det förmodligen också problematiskt att de är tillgängliga för allmänheten. I så fall bör sekretessregleringen för den typen av uppgifter ändras. Möjligen skulle det dock kunna införas en begränsning vad gäller mer avancerad bearbetning av uppgifter, såsom urval av personer grundat på känsliga personuppgifter (nedan avsnitt 5.2.2).

Ibland lämnas emellertid sekretessbelagt material ut till forskare enbart i deras egenskap av forskare.[42] Inför sådan utlämning är det enligt min mening mer naturligt med något slags etikprövning. Forskarna får i så fall tillgång till materialet på grund av att den verksamhet de bedriver vid en sekretessprövning anses innebära lägre risk för integritetsintrång än tillgängliggörande för allmänheten. Därför kan det vara rimligt att granska den verksamheten närmare.[43] Även krav på information och möjligen samtycke – vilka är vanliga komponenter i en etikprövning – skulle kunna inkluderas i en prövning inför utelämnande, som underlag för bedömningen av risken för integritetsskada. I praktiken skulle en sådan etikprövning förmodligen avse handlingar som omfattas av sekretess med omvänt skaderekvisit. Det är emellertid inte helt självklart att en granskning behöver krävas ens i sådana fall, om forskning bedrivs vid en myndighet och därmed omfattas av OSL. En extra skyddsåtgärd skulle kunna utgöras av reglering som möjliggör att material kan utlämnas till forskare med förbehåll om hur de får hantera materialet.

Ovannämnda lösning anser jag är klart bäst förenlig med offentlighetsprincipen och dess syften samt forskarnas praktiska arbetssituation. Om det av någon anledning anses alltför långtgående att ge forskare möjlighet att använda material som allmänheten har tillgång till – och om lagstiftaren vill införa reglering som inte stämmer lika väl överens med offentlighetsprincipen – finns det andra möjligheter att ringa in situationer som innebär speciellt liten risk för integritetsintrång.

En sådan möjlighet är att bygga vidare på den uppdelning som i OSL görs mellan å ena sidan domar och myndigheters beslut, och å andra sidan andra handlingar (exempelvis i 11 kap. 3 §). Som ovan nämnts, har det ansetts särskilt viktigt att domarna och besluten är tillgängliga för offentlig granskning. I vart fall sådana handlingar bör därför i princip kunna användas i forskning utan föregående etikprövning.

---

42 Se vidare Rynning (ovan not 35), särskilt s. 467 ff., Elisabeth Rynning: Privatforskning vid universitetet – en balansakt i den högre skolan, i: Thomas Bull, Olle Lundin och Elisabeth Rynning (red.): Allmänt och enskilt – offentlig rätt i omvandling. Festskrift till Lena Marcusson, Uppsala 2013, s. 301–316 samt Rynning (ovan not 41) s. 120 ff.

43 OSL och EPL har förvisso inte helt samma syfte. Se Persson (ovan not 29) s. 609 med vidare hänvisningar. Båda lagarna innebär emellertid en bedömning av risken för integritetsintrång, och denna bedömning bör enligt min mening kunna samordnas.

Ytterligare en möjlighet är att anknyta till uppdelningen mellan direkta och indirekta personuppgifter. Som ovan (avsnitt 4.1) nämnts har regeringen ansett att domar som inte innehåller direkta personuppgifter inte medför särskilda risker för otillbörliga integritetsintrång. Även rättsinformationsförordningen och lagen (2010:362) om polisens allmänna spaningsregister bygger på en sådan uppdelning. I linje med detta skulle kunna införas regler om att enbart forskning som baseras på direkta personuppgifter skulle behöva etikprövas, medan forskning på exempelvis publicerade rättsfall där namn, adresser m.m. inte framgår skulle kunna tillåtas utan förhandskontroll.

I vart fall förefaller det inte rimligt att etikprövning ska krävas vid forskning på material som myndigheter själv publicerar. Det kan rimligtvis förutsättas att de inför publiceringen gör en bedömning av risken för integritetsintrång och avstår från publicering av material som medför risker.

5.2.2 Forskningsmetoder

I föregående avsnitt framgick att det finns flera lösningar som mer träffsäkert än den nuvarande generella hänvisningen till dataskyddsförordningen preciserar när extra integritetsrisker föreligger och när det därför eventuellt skulle kunna vara motiverat med skyddsåtgärder som går längre än de som annars gäller för myndigheter. Sådana lösningar medför alltså att visst slags material anses innebära så liten risk för integritetsskada att forskare som utgångspunkt ska kunna använda det utan föregående etikprövning.

Det kan emellertid inte helt uteslutas att forskare av någon anledning vill använda även typiskt sett harmlöst material på sätt som är problematiskt ur etisk synvinkel. Exempelvis är det tänkbart att någon skulle vilja skapa en databas som bygger på enskilda personers etnicitet eller politiska åsikter. Jag anser att det inte skulle vara orimligt om sådan användning föregås av etikprövning. Det skulle också ansluta till EPL:s syften.

Att kräva tillstånd för att arbeta med offentligt material är visserligen inte okomplicerat ur rättslig synvinkel, särskilt inte inför publicering i medier som omfattas av TF eller YGL.[44] Vissa begränsningar har emellertid sedan tidigare införts på grund av regleringen av personuppgiftsskydd. Grundlagarna tillåter också reglering av ”det sätt på vilket en uppgift eller en underrättelse anskaffats” (1 kap. 9 § TF och 1 kap. 12 § YGL) vilket möjligen kan anses innefatta vissa mer avancerade former av strukturering och bearbetning av i och för sig offentlig material.

Enligt min mening skulle det egentligen vara tillräckligt att ansluta till de generella ramar för myndigheters hantering av personuppgifter som ställs upp i 3 kap. 3 och 8 §§ dataskyddslagen. Det skulle innebära att etikprövning skulle vara nödvändig innan någon forskare genomför datasökningar som syftar till att få fram ett urval av personer grundat på känsliga personuppgifter. Även om det av någon anledning skulle anses lämpligt att ställa upp strängare krav för forskare än för övriga myndigheter, anser jag att det i vart fall borde vara tillåtet att – i linje med den tidi-

44 Se Persson (ovan not 29).

gare gällande 5 a § PUL – undanta uppgifter som inte struktureras för att påtagligt underlätta sökning efter eller sammanställning av personuppgifter.[45]

5.3 Privata forskningshuvudmän

Ovannämnda av mig skissade utgångpunkter för förbättrad reglering skulle begränsa hanteringen av personuppgifter som härrör från allmänna handlingar. OSL skulle medföra att inte alltför känsligt material skulle lämnas ut från myndigheter utan föregående etikprövning. Dessutom skulle inte heller vilka metoder som helst få användas utan etikprövning.

OSL är emellertid i princip endast tillämplig på myndigheter. Därför kan möjligen ifrågasättas om det krav på skyddsåtgärder som ställs i artikel 89 i dataskyddsförordningen är uppfyllda avseende privata forskningshuvudmän. Vidare omfattas endast myndigheter av de ovannämnda bestämmelser i dataskyddslagen, vilka inom vissa ramar tillåter behandling av personuppgifter.

Mot denna bakgrund finns det inte samma generella reglering att falla tillbaka på avseende privata forskningshuvudmän som avseende myndigheter. Därför kan det möjligen anses lämpligt att införa kompletterande reglering för privata forskningshuvudmän. Mest näraliggande är förmodligen att sådan reglering kan innebära sekretessbestämmelser som motsvarar myndigheters,[46] eller mer omfattande krav på etikprövning inför forskning som bedrivs av sådana huvudmän.

Visserligen skulle regleringen av offentliga och privata forskningshuvudmän i så fall inte bli identisk, vilket kan anses vara en nackdel. Verksamheternas olika karaktär medför emellertid ofrånkomligen att övrig rättslig reglering inte heller är identisk.

6. Avslutande kommentarer

Enligt nuvarande regler krävs i de flesta fall etikprövning inför forskningsprojekt som innefattar läsning av rättsfall. När jag har pratat med pensionerade rättsvetenskapliga forskare om detta har flera av dem dragit slutsatsen att de ska fortsatta arbeta och publicera som tidigare, men att de inte längre ska benämna arbetet forskning. Förmodligen innebär det att de inte omfattas av kravet på etikprövning.

Detta belyser grundläggande problem med den nuvarande regleringen. Så länge arbetet inte benämns forskning kan var och en utan att omfattas av kravet på etikprövning obehindrat arbeta på i princip samma sätt som rättsvetenskapliga forskare ofta gör. Därmed är det också svårt att se att sådan forskning skulle innebära någon extra risk för integritetsintrång. När myndigheter bedriver annan verksamhet än

45 Jfr SOU 2017:39 s. 176 samt 3 kap. 3 § i denna utrednings förslag, där det föreslås att myndigheter ska få behandla uppgifter i löpande text. Regeringen menade emellertid att det inte kunde tas för givet att det fanns tillräckliga skyddsåtgärder inom all offentlig verksamhet och att det därför inte borde införas något sådant generellt undantag. Se prop. 2017/18:105 s. 85.

46 Jfr bet. 2018/19:UbU5 s. 30, där utskottets majoritet framhöll intresset av att ha likställda villkor för offentliga och privata forskningsutförare.

forskning har dessutom skyddsåtgärder som i flera avseenden är mindre ingripande ansetts tillräckliga ur dataskyddssynvinkel.

Jag tror att det inom rättsvetenskapen behövs ett mer medvetet förhållningssätt till användningen av personuppgifter och till andra etiska aspekter av forskningen. Det beror inte minst på att allt mer material görs tillgängligt elektroniskt, vilket kan påverka såväl forskningens metoder och frågor som etiska överväganden. Det är också lätt att hålla med förarbetena till EPL om att risker för forskningspersoner behöver vägas mot nyttan med forskningen och att människovärdet alltid måste respekteras. Det viktigaste härvid är givetvis att varje forskare själv har ett etiskt förhållningssätt till sin verksamhet. Förmodligen är det ofrånkomligt att den rättsliga regleringen är alltför fyrkantig för att kunna svara på alla etiska frågor.

Nuvarande reglering är emellertid på många sätt märklig. Det går att på ett mer träffsäkert sätt ringa in situationer som innebär en sådan risk för den personliga integriteten att etikprövning är motiverad. Ovan diskuteras bland annat möjligheterna att anknyta till om forskningsmaterialet är allmänt tillgängligt eller om syftet är att göra urval av personer grundat på känsliga personuppgifter. Det finns säkert också andra lösningar som är bättre än den nuvarande.